

II. Rákóczi Ferenc Katolikus Általános Iskola
II школа Ракочи Імре

Секретариат Ракочи Імре
имени Сент Іштвана

Közös gondolatok

Tanulmánykötet

Szerkesztette:
Gabóda Béla és Lipcsei Imre

Эдиториал Ракочи Імре

Составитель:
д-р Габода Бела и Липчеи Имре

Издатель:
Учебно-методический кабинет

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Szent István Egyetem Pedagógiai Kar

Közös gondolatok

Tanulmánykötet

Szerkesztette:

dr. Gabóda Béla és dr. Lipcsei Imre

PoliPrint

Ungvár - 2009

Tartalom

ELŐSZÓ	7
ÁDÁM ERZSÉBET: KEZDŐ PEDAGÓGUSOK FELKÉSZÍTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI A GYAKORLATI MUNKÁRA	9
BALOGH LÍVIA: REFORMPEDAGÓGIAI IRÁNYZATOK KÁRPÁTALJÁN A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT	22
BERGHAUER – OLASZ EMŐKE: GRAPHIC REPRESENTATION OF THE TRAUMATIZED CHILDREN'S FEELINGS	39
BONTOVICS IGNÁC: LOGIKAI MŰVELETEK MEGFELELŐ HASZNÁLATÁNAK, MÉRÉSE ÉS FEJLESZTÉSÉNEK EGY LEHETŐSÉGE KISISKOLÁS KORBAN	52
CSEERNICKÓ ISTVÁN: AZ OKTATÁSPOLITIKA A NYELV- ÉS NEMZETPOLITIKA SZOLGÁLATÁBAN: AZ UKRAJNAI MODELL	56
CSOÓRI ZSÓFIA: A RELATÍV ÉS ABSZOLÚT SZOLMIZÁCIÓ KIALAKULÁSÁNAK ÉS ALKALMAZÁSÁNAK TÖRTÉNETE	72
FÁBIÁN MÁRTA: A KÉPI SZEMLÉLTETÉS ÉS A REÁLIÁK SZEREPE AZ IDEGEN NYELVEK OKTATÁSÁBAN	89
GABÓDA ÉVA: A LAKODALMI SZOKÁSOK ÉS AZOK HAGYOMÁNYŐRZŐ SZEREPE EGY KÁRPÁTALJAI KISKÖZSÉGBEN	99
GAÁL SÁNDORNÉ: AZ ALAPVETŐ MOZGÁSFORMÁK DIFFERENCIÁLT FEJLESZTÉSE AZ ÓVODÁS- ÉS KISISKOLÁS KORBAN	119
ILONA HUSZTI: HUMANISM IN LANGUAGE TEACHING	128
ILNICKI BEÁTA: A SCHÖNBORN CSALÁD ÁLTAL LÉTREHOZOTT NÉMET KOLÓNIAK BEREK VÁRMEGYÉBEN	135
JANURIKNÉ LESTYÁN ERZSÉBET: A DIFFERENCIÁLT OKTATÁSBAN A TEHETSÉG AZONOSÍTÁSÁNAK ÉS FEJLESZTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI	144
KATONA KRISZTINA: AZ ÓVODAI NYELVI NEVELÉS KÉRDÉSEI MULTIKULTURÁLIS KÖZEGBEN	154
B. KIS ATTILA: MARLBOROUGH ÉS A „MAGYAR ÜGY”. A NAGYSZOMBATI BÉKETÁRGYALÁSOK ADAM FRANCK LEVELEINEK TÜKRÉBEN	160
KOVÁCS KRISZTINA: A TANÍTÓ ÉS JUTALMAZÁSI MÓDSZERE A DUALIZMUS KORÁBAN	168

<i>KÓS NÓRA: A SZEMÉLYISÉG FEJLESZTÉSÉNEK FONTOSSÁGA A DIFFERENCIÁLT OKTATÁSBAN</i>	181
<i>IMRE LIPCSEI: COMPETENCE-BASED EDUCATION FROM THE SCHOOL SUPERVISOR'S POINT OF VIEW</i>	188
<i>MOLNÁR ELEONÓRA: A KISEBBSÉGI ÉRDEKÉRVÉNYESÍTÉSBN SZEREPET VÁLLALNAK VAGY SZEREPHEZ JUTNAK A FELEKEZETI ISKOLÁK?</i>	196
<i>SIPOS LÁSZLÓNÉ: AZ ANYANYELV-ELSAJÁTÍTÁS ÉS AZ IDEGENNYELV-TANULÁS NÉHÁNY SZEMPONTJÁRÓL</i>	213
<i>SZABÓ JULIANNA: AZ ÉSZAKI ÉS A DÉLI RENESZÁNSZ FESTÉSZET ÖSSZEHASONLÍTÁSA</i>	221
<i>SZABÓNÉ BALOGH ÁGOTA: SZÁMÍTÓGÉPES LEHETŐSÉGEK A TEHETSÉGGONDOZÁSBAN</i>	229
<i>SZILVÁSSY ORSOLYA: ECO BAROKK SZIGETE</i>	236
<i>TIMÁRNÉ HUNYA TÜNDE: WILHELM HEINRICH WACKENRODER ÉS LUDWIG TIECK FIKTÍV LEVELEI</i>	247
<i>VIRÁGNÉ HORVÁTH ERZSÉBET: IDENTITÁSDISKURZUS A ZSIDÓ KÖLTÉSZETBEN</i>	
LEKTOROK	266
A KÖTET SZERZŐI ÉS SZERKESZTŐI	267

Az oktatáspolitikai a nyelv- és nemzetpolitika szolgálatában: az ukrainai modell

CSERNICKSKÓ ISTVÁN

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Filológiai tanszék

Abstract

The 2008 regulation of the Ukrainian minister of education is about a program which aims at the gradual dominance of the state-language Ukrainian. The autor is of the opinion, that it is still the old Soviet nationality policy that has been used as a modell. The supression of education in the Hungarian mother tongue represents great dangers (also) for the Hungarians int he Transcarpathian (Subcarpathian) region.

1. Az oktatáspolitikai alakítja egy-egy állam, régió oktatási intézményhálózatának szerkezetét, típusait és sűrűségét, meghatározza az oktatott tartalmakat, az intézmények révén közvetítendő ideológiákat. A oktatáspolitikai azonban sohasem öncélú: mindig valamilyen társadalmi, gazdasági, ideológiai és politikai célok mentén működik. Háttérében gyakran állnak nemzet- és nyelvpolitikai célkitűzések is. Tanulmányunkban ezt igazoljuk konkrét példa: az ukrainai oktatáspolitikai helyzet nyelvi, nyelvpolitikai vonatkozásainak felvázolásával.

Alkotmánya és a nyelvtörvénye értelmében – azaz *de jure* – Ukrajna, egynyelvű állam. (lásd BEREGSZÁSZI–CSERNICKSKÓ, 2003; 2004b; 2007) Az ország azonban *de facto* többnyelvű. Ezt a többnyelvűséget a legtöbb ukrainai elemző elismeri, ám problémaként értékeli. (lásd pl. LOZINSKYI, 2006: 217) Az alábbiakban ennek az ukrainai többnyelvűségnek mutatjuk be néhány sajátosságát, majd azt próbáljuk érzékelteni, hogyan törekszik a hatalmon lévő ukrainai elit a nyelvi sokszínűség fokozatos feloldására, a *de jure* és a *de facto* helyzet közötti összhang megteremtésére, s ebben milyen szerepet kap az oktatás, illetve az oktatáspolitikai.

2. Egyes szakértők szerint (pl. AREL–KHMELKO, 1996; GRITSENKO, ed. 2001; KHMELKO, 2004) Ukrajna lakossága három nagy nyelvi-etnikai csoportra (lingua-ethnic groups) oszlik:

1. ukránul beszélő ukránok (az ország lakosságának kb. 40–45%-a);
2. oroszul beszélő ukránok (az ország lakosságának kb. 30–34%-a);
3. oroszul beszélő oroszok (kb. 20%).

Ha azonban nemcsak az ukránokat és az oroszokat vesszük figyelembe, hanem a kisebb nyelvi csoportokkal is foglalkozunk, akkor a 2001. népszámlálás adatai alapján Ukrajna lakosságát anyanyelv szerint a következő csoportokra oszthatjuk (BEREGSZÁSZI–CSERNICKSKÓ, 2004a: 12–13; LOZINSKYI, 2006):

- a) ukrán anyanyelvűek; ezen belül:

- ukrán nemzetiségű ukrán anyanyelvűek (a magukat ukrán nemzetiségűnek vallók 85%-a);
- orosz nemzetiségű ukrán anyanyelvűek (a magukat orosz nemzetiségűnek vallók 4%-a);
- ukrán anyanyelvű nemzeti kisebbségek (pl. az ukrainai lengyelek 71%-a, szlovákok 42%-a stb.);
- b) *orosz anyanyelvűek*; ezen belül:
 - orosz nemzetiségű orosz anyanyelvűek (a magukat orosz nemzetiségűnek vallók 96%-a);
 - ukrán nemzetiségű orosz anyanyelvűek (az ukrán nemzetiségűek 15%-a);
 - orosz anyanyelvű nemzeti kisebbségek (pl. az ukrainai belaruszok 62%-a, tatárok 59%-a stb.);
- c) *kisebbségek, akiknek anyanyelve és nemzetisége megegyezik* (pl. a magyarok 95%-a, a románok és krími tatárok 92%-a stb.);
- d) *kisebbségek, akik valamely más nemzeti kisebbség nyelvét tekintik anyanyelvüknek* (pl. a kárpátaljai cigányok 62%-a a magyart tekinti anyanyelvének, lásd MOLNÁR, 2004: 120–121; ez az ukrainai cigány nemzetiségűek 18%-a; lásd az I. táblázatot).

I. táblázat. Ukrajna lakossága anyanyelv és nemzetiség szerint a 2001. évi népszámlálás adatai alapján

Nemzetiség és anyanyelv	Fő	%
ukrán nemzetiségű ukrán anyanyelvűek	31970728	66,27
orosz nemzetiségű ukrán anyanyelvűek	328152	0,68
ukrán anyanyelvű nemzeti kisebbségek	278588	0,58
<i>Ukrán anyanyelvű összesen</i>	<i>32577468</i>	<i>67,53</i>
orosz nemzetiségű orosz anyanyelvűek	7993832	16,57
ukrán nemzetiségű orosz anyanyelvűek	5544729	11,49
orosz anyanyelvű nemzeti kisebbségek	735109	1,52
<i>Orosz anyanyelvű összesen</i>	<i>14273670</i>	<i>29,59</i>
kisebbségek, akiknek anyanyelve és nemzetisége megegyezik	1129397	2,34
kisebbségek, akik valamely más kisebbség nyelvét tekintik anyanyelvüknek	260367	0,54
<i>Kisebbségi anyanyelvű összesen</i>	<i>1389764</i>	<i>2,88</i>
Ukrajna összesen	48240902	100

A független Ukrajna történetének 2001-ben rendezett első népszámlálási adatai szerint az ország lakosságának nemzetiségi és anyanyelvi összetétele között jelentős különbség figyelhető meg:

- a. nemzetiségi szempontból a lakosság 77,82%-a ukrán, 17,28%-a orosz, 4,90%-a pedig egyéb nemzetiségű;
- b. ezzel szemben anyanyelv alapján Ukrajna lakosainak kétharmada (67,53%-a) ukrán, csaknem harmada (29,59%-a) orosz, 2,88%-a pedig egyéb anyanyelvű (lásd a

2001. évi census hivatalos adatait a <http://www.ukrstat.gov.ua> honlapon).

Ha összevetjük a nemzetiségi és az anyanyelvi adatokat (1. ábra), akkor a következőket láthatjuk:

- a) az ukrán nemzetiségűek aránya jelentősen meghaladja az ukrán anyanyelvűekét;
- b) az orosz anyanyelvűek számottevően nagyobb arányt képviselnek, mint az orosz nemzetiségűek;
- c) a nyelvi sokszínűség jóval kisebb, mint a nemzetiségi változatosság, mert sok kisebbségi közösség orosz vagy (ritkábban) ukrán anyanyelvű.

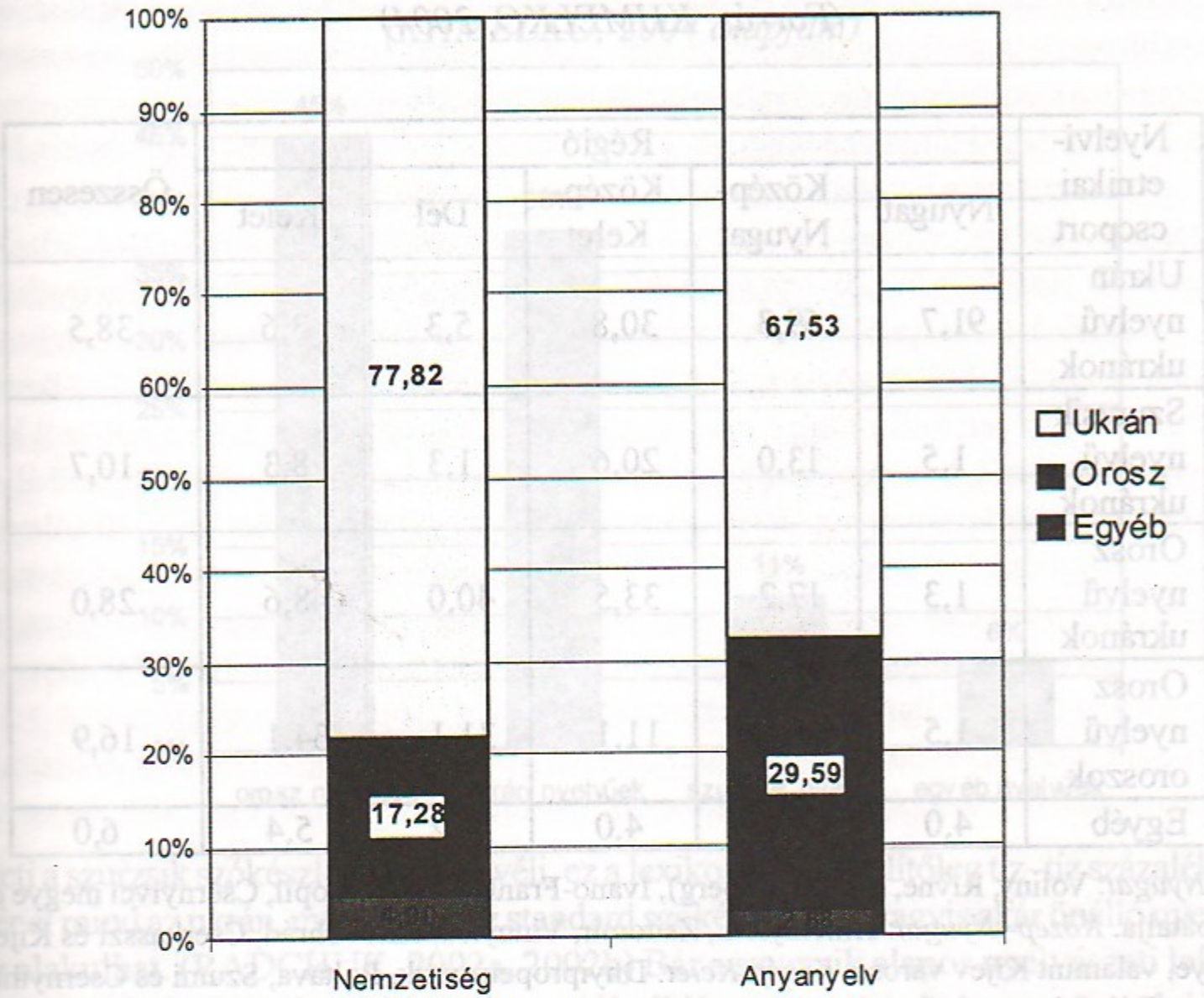
Ha a nemzetiségi és anyanyelvi adatok mellé még egy mutatót figyelembe veszünk, akkor tovább árnyalódik Ukrajna nyelvi képe. Ez az adat az országban különböző nyelveken tanulók aránya. A 2003/2004. tanévben az ukrainai iskolások 75,05%-a tanul ukrán nyelven, 23,89 %-a orosz nyelven, s mindössze 1,06% azok aránya, akik egyéb nyelven sajátíthatják el a tananyagot. (lásd CSERNICKSKÓ–MELNYK, 2007) Vagyis:

- a. többen tanulnak ukránul, mint amennyi ukrán anyanyelvű polgára van Ukrajnának, de kevesebben, mint amennyien ukrán nemzetiségűnek vallották magukat;
- b. kevesebben tanulhatnak oroszul, mint amekkora az orosz anyanyelvűek aránya az országban, ám jóval többen, mint amennyi az orosz nemzetiségű lakosok aránya;
- c. bár a nem ukrán/orosz nemzetiségűek aránya közel öt százalék, a kisebbségi nyelveket anyanyelvként beszélőké pedig csaknem három százalék, mindössze minden századik gyerek (az iskolások egy százaléka) tanulhat nem ukrán/orosz nyelven Ukrajnában. (lásd a 2. ábrát)

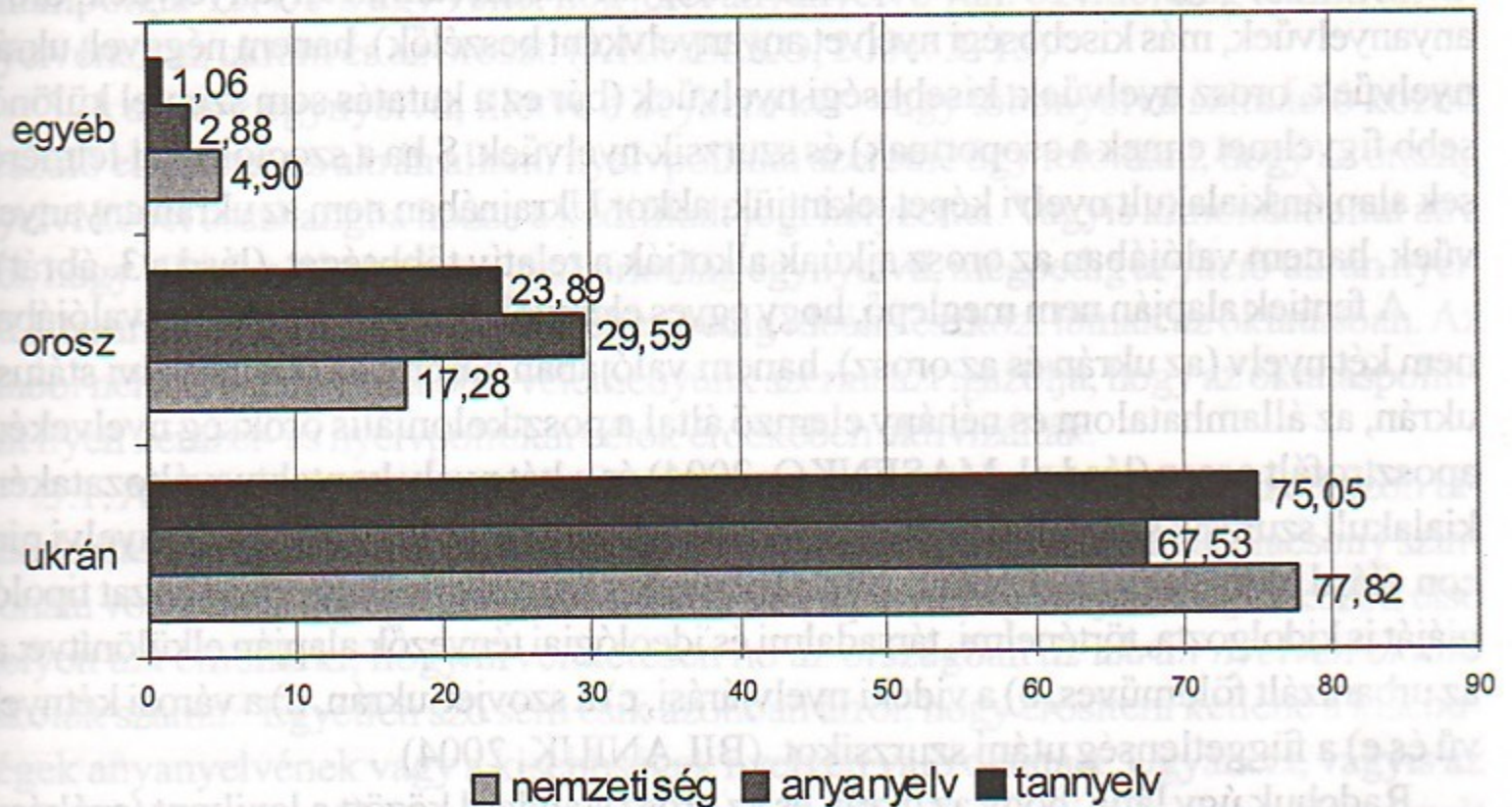
Általános vélemény azonban az Ukrajna nyelvi helyzetét elemzők körében, hogy a népszámlálási adatok jelentősen leegyszerűsítik Ukrajna valós nyelvi képét. (lásd pl. KOTYGORENKO, 2007) Ha nem kizárólag a népszámlálási adatokat vesszük figyelembe, hanem egy országos reprezentatív mintán végzett szociológiai kutatás eredményeit is, akkor Ukrajna lakosságának nyelvi összetétele a fentitől jelentős mértékben eltérő. Panina a 18 éven felüli ukrainai lakosság 1800 fős reprezentatív mintáján végzett szociológiai kutatásokat 1994 és 2005 között. 2005-ben a minta 64,3 %-a vallotta ukrán, 34,1 %-a orosz, 1,5 %-a egyéb anyanyelvűnek magát. (PANINA, 2005: 68)

Egy másik szociológiai kutatás 1991 és 2003 között folyamatosan vizsgálta összesen közel 173 ezer azonos szempontok alapján készített szociológiai interjú révén Ukrajna lakosságának nyelvhasználatát a 18 éven felüli felnőtt lakosság reprezentatív mintája alapján. (vö. KHMELKO, 2004) A vizsgálat eredményei szerint Ukrajna különböző régióiban más-más nyelvi helyzetet találunk a nemzetiség és az anyanyelv alapján. A szerző által megkülönböztetett öt nagy régióban jelentősen eltérő azok aránya, akik anyanyelvként az ukránt és az orosz, illetve a két nyelv kontaktusváltozatát, az ún. szurzsikot használják (lásd II. táblázat). A szurzsik¹ az ukrán és orosz kontaktusváltozata (lásd pl. LENETS, 2000; BILANIUK, 2003; 2004; 2005), melynek presztízse alacsony, a purista ukrán nyelvművelők kedvelt célpontja, használóival rendszerint alacsony iskolázottságot, műveletlenséget, bizonytalan identitást társítanak. (BILANIUK, 2004) Ezt tükrözi az ukrán nyelv enciklopédiájának *szurzsik* szócikke és számos, az ország nyelvi helyzetét bemutató/elemző írás egyaránt. (lásd LENETS, 2000; ill. pl. LOZINSKYI, 2006: 225–226.)

1. ábra. Ukrajna lakosságának nemzetiségi anyanyelvi összetétele a 2001. évi census adatai alapján

2. ábra. Nemzetiség, anyanyelv és tannyelv összefüggései Ukrajna lakosságának körében

II. táblázat. Ukrajna felnőtt lakosságának nemzetiség és anyanyelv szerinti megoszlása 2003-ban régióként %-ban (N=22.462)

(Forrás: KHMEJKO, 2004)

Nyelvi-etnikai csoport	Régió					Összesen
	Nyugat	Közép-Nyugat	Közép-Kelet	Dél	Kelet	
Ukrán nyelvű ukránok	91,7	59,3	30,8	5,3	3,6	38,5
Szurzsik nyelvű ukránok	1,5	13,0	20,6	11,3	8,3	10,7
Orosz nyelvű ukránok	1,3	17,2	33,5	40,0	48,6	28,0
Orosz nyelvű oroszok	1,5	5,8	11,1	31,1	34,1	16,9
Egyéb	4,0	4,7	4,0	12,2	5,4	6,0

Nyugat: Voliny, Rivne, Lviv (Lemberg), Ivano-Frankivszk, Ternopil, Csernyivci megye és Kárpátalja. *Közép-Nyugat:* Hmelnjicki, Zsitomir, Vinnyica, Kirovohrad, Cserkasszi és Kijev megye, valamint Kijev városa. *Közép-Kelet:* Dnyipropetrovszk, Poltava, Szumi és Csernyihiv megye. *Dél:* Odessza, Mikolajiv, Herszon és Zaporizsja megye, valamint a Krími Autonóm Köztársaság Szevasztopol városával egyetemben. *Kelet:* Harkiv, Donyeck és Luhanszk megye.

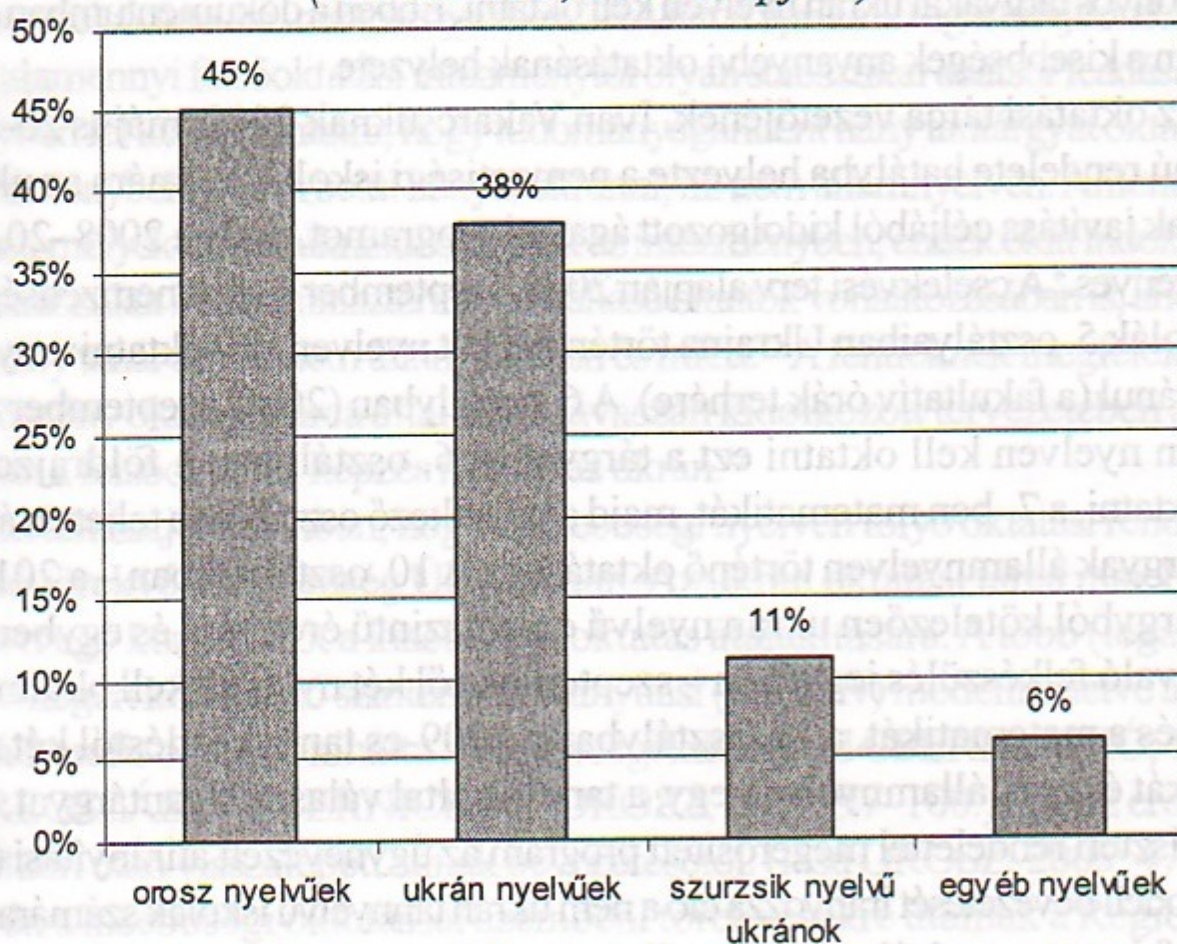
Ezen modell szerint tehát Ukrajnában nem három nyelvi csoporttal kell számolnunk, mint ahogyan az a 2001. évi census alapján látszik (ukrán anyanyelvűek, orosz anyanyelvűek, más kisebbségi nyelvet anyanyelvként beszélők), hanem négyel: ukrán nyelvűek, orosz nyelvűek, kisebbségi nyelvűek (bár ez a kutatás sem szentel különösebb figyelmet ennek a csoportnak) és szurzsik nyelvűek. S ha a szociológiai felmérések alapján kialakult nyelvi képet tekintjük, akkor Ukrajnában nem az ukrán anyanyelvűek, hanem valójában az orosz ajkúak alkotják a relatív többséget. (lásd a 3. ábrát)

A fentiek alapján nem meglepő, hogy egyes elemzők szerint Ukrajnában valójában nem két nyelv (az ukrán és az orosz), hanem valójában három: az államnyelvi státusú ukrán, az államhatalom és néhány elemző által a posztkoloniális örökség nyelveként aposztrofált orosz (lásd pl. MASENKO, 2004) és a két nyelv kontaktusváltozataként kialakult szurzsik szolgálja ki a beszélőket és verseng egymással a virtuális nyelvi piacon. (lásd pl. BEREZOVENKO, 2002) Bilaniuk a szurzsik nyelv/nyelvváltozat tipológiáját is kidolgozta, történelmi, társadalmi és ideológiai tényezők alapján elkülönítve: a) az urbanizált földműves, b) a vidéki nyelvjárási, c) a szovjet-ukrán, d) a városi kétnyelvű és e) a függetlenség utáni szurzsikot. (BILANIUK, 2004)

Radchuk úgy látja, hogy az ukrán és az orosz standard között a lexikont (szókészletet) tekintve mindössze tízszázaléknyi eltérés van. Miután ezt a két standardot össze-

3. ábra. Ukrajna felnőtt lakosságának anyanyelv szerinti megoszlása 2003-ban egy szociológiai kutatás adatai alapján (N=22.462)

(KHMELKO, 2004 alapján.)

veti a szurzsik szókészletével, úgy véli, ez a lexikon megközelítőleg tíz-tíz százalékban tér el mind az ukrán, mind az orosz standard szókészletétől, vagyis akár önálló nyelvé is alakulhat. (RADCHUK, 2002a, 2002b) Bár a szurzsik alapos nyelvészeti leírása még várat magára, a kontaktusváltozat jól példázza a szoros ukrán–orosz nyelvi kapcsolatok történetiségét, intenzitását és kiterjedését.

Mindehhez érdemes figyelembe vennünk annak a szociológiai vizsgálatnak az eredményét is, mely szerint a 2001-ben megkérdezett 5226 tizennyolc éven felüli ukrán állampolgár 12,4%-a úgy vélte, hogy két anyanyelve van: egyidejűleg tekinti anyanyelvének az ukránt és az orosz. (KHMELKO, 2004: 3–15)

3. A *de jure* egynyelvű, illetve a *de facto* két- vagy többnyelvű szituáció között feszülő ellentétet az ukrán állami nyelvpolitika szeretné úgy feloldani, hogy az ország nyelvi képét összhangba hozza a kodifikált jogi helyzettel. Vagyis kimondatlanul az a cél, hogy Ukrajna középtávon gyakorlatilag egynyelvű, mégpedig *de facto* ukrán nyelvű állammá váljék. Ezen cél eléréséhez pedig ideális eszközt látnak az oktatásban. Az alábbi néhány példa legalábbis véleményünk szerint azt igazolja, hogy az oktatáspolitikát ilyen nemzet- és nyelvpolitikai célok érdekében aktivizálták.

3.1. Az Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériumában szervezett azon tanácskozás nyilatkozatában, melynek témája az államnyelv oktatásának alacsony színvonala volt a nemzetiségi tannyelvű iskolákban, a pozitív nyelvi jelenségek között első helyen azt emelik ki, hogy örövendetesen nő az országban az ukrán nyelven oktató iskolák száma.² Egyetlen szó sem esik azonban arról, hogy erősíteni kellene a kisebbségek anyanyelvének vagy a kisebbségek nyelvén való oktatást. Ugyanezt, vagyis az ukrán nyelven oktató intézmények számának emelkedését tekinti pozitív változásnak az ukrán nyelv oktatásának színvonalát emelni hivatott állami program is.³

3.2. Ukrajna elnöke 2008. március 20-án N 244/2008 számmal kiadott, az ukrainai oktatás minőségének javítását célzó rendelete 8. pontja értelmében többek között úgy kell kielégíteni a nemzeti kisebbségek oktatási igényeit, hogy a kisebbségi nyelven oktató iskolákban bizonyos tárgyakat ukrán nyelven kell oktatni. Ebben a dokumentumban sem merül fel azonban a kisebbségek anyanyelvi oktatásának helyzete.

3.3. Az oktatási tárca vezetőjének, Ivan Vakarcsuknak 2008. május 26-án kiadott 461. számú rendelete hatályba helyezte a nemzetiségi iskolák számára az ukrán nyelv oktatásának javítása céljából kidolgozott ágazati programot, mely a 2008–2011. közötti évekre érvényes.⁴ A cselekvési terv alapján 2008. szeptember 1-től a nemzetiségi nyelven oktató iskolák 5. osztályaiban Ukrajna történetét két nyelven kell oktatni: anyanyelven, illetve ukránul (a fakultatív órák terhére). A 6. osztályban (2009. szeptember 1-től) már csak ukrán nyelven kell oktatni ezt a tárgyat. A 6. osztályban a földrajzot kell két nyelven oktatni, a 7.-ben matematikát, majd a következő osztályban teljesen át kell állni ezen tantárgyak államnyelven történő oktatására. A 10. osztályokban – a 2010-től már minden tárgyból kötelezően ukrán nyelvű emelt szintű érettségi és egyben felvételi vizsgákra való felkészülés jegyében – szeptembertől két nyelven kell oktatni Ukrajna történetét és a matematikát, a 11. osztályban a 2009-es tanévkezdéstől két nyelven a matematikát és csak államnyelven egy, a tanulók által választott tantárgyat.

A miniszteri rendelettel megerősített program az úgynevezett átírányítási (tranzitív) oktatási modell bevezetését irányozza elő a nem ukrán tannyelvű iskolák számára. Az asszimilációt, a fokozatos nyelvi beolvadást célzó oktatási program lényege, hogy az iskola első szakaszában (az elemi osztályokban) a kisebbségi gyerekek anyanyelvükön kezdenek el tanulni, és anyanyelvük mellett a többségi nyelvet is oktatják számukra. A következő szakaszban, amikor a kisebbségi tanulók másodnyelvi {XE “másodnyelv”} készségeit megfelelőnek tartják arra, hogy a többség nyelvét tanulásra, ismeretszerzésre használják, a tanulókat fokozatosan átírányítják a többségi nyelven való tanulásra, s az utolsó fázisban már gyakorlatilag minden tárgyat államnyelven tanítanak. Ennek az oktatási modellnek a célja hosszú távon többségi egynyelvűség {XE “egynyelvűség”} kialakítása az oktatás révén. A programban a kisebbségi nyelv szerepe arra korlátozódik, hogy segítse a második nyelv elsajátítását, megerősítését, s ezzel a többségi nyelven való oktatásra való átírányítást, hosszú távon az integráció helyett az asszimilációt. {XE “asszimiláció”} (vö. GÖNCZ, {XE “GÖNCZ LAJOS”} 1985; 1995: 68; 1999: 106–107; 2004; LESZNYÁK, {XE “LESZNYÁK MÁRTA”} 1996: 26; KONTRA, {XE “KONTRAMIKLÓS”} 1997: 77; SKUTNABB-KANGAS, {XE “SKUTNABB-KANGAS, TOVE”} 1990; 1997: 25; CSERNICKSKÓ, szerk. 2003: 49–54; RANNUT, 2004: 160–161)

3.4. Miközben az oktatási minisztérium az egyik legfontosabb oktatási problémának épp azt nevezte meg, hogy a nemzeti ségi nyelven oktató iskolákban nagyon alacsony az államnyelv oktatásának színvonala és határfoka⁵, 2008-ban kötelezővé tették az ukrán nyelv és irodalom tantárgyat, mint érettségi és felvételi vizsgát. A tesztvizsga követelményei teljesen azonosak voltak az ukrán tannyelvű iskolákban érettségizők és a nem államnyelven tanulók számára egyaránt.⁶ Miközben országos átlagban a maturálók 8,38%-a bukott meg az ukrán emelt szintű érettségien⁷, a magyar tannyelvű iskolák végzősei között ez az arány 29,58%.⁸ A 2009/2010. tanévtől kezdve minden érettségi és egyben felvételi vizsgát ukrán nyelven kell tenni Ukrajnában.⁹

3.5. Az oktatási miniszter 2008. március 21-én az ország felsőoktatási intézményeinek vezetőivel tartott találkozón elmondott beszédében kijelentette: „Az oktatási és tudományos minisztérium egyik legkiemeltebb feladata az oktatás teljes mértékben államnyelven történő bevezetése a felsőoktatási intézményekben.”¹⁰ A tárca április 30-ig a tulajdonformától függetlenül valamennyi felsőoktatási intézménytől olyan statisztikai adatsor leadását követelte meg, melyben fel kellett tüntetni, hogy tudományáganként hány tantárgyat oktatnak összesen az intézményben, s ezen belül hányat ukránul, ill. nem államnyelven. Amennyiben vannak tárgyak, melyeket nem ukránul oktatnak az intézményben, ennek okát indokolni kellett. Hasonló statisztikát kért a minisztérium a főállású oktatók vonatkozásában is, ahol fel kellett tüntetni, hány tanár ad elő nem államnyelven és miért.¹¹ A fentieknek megfelelően a felsőoktatási törvény oktatási tárca által 2008 tavaszán kidolgozott tervezetében az áll, hogy Ukrajnában a felsőoktatási képzés nyelve az ukrán.¹²

4. Nem állíthatjuk azonban, hogy a kisebbségi nyelven folyó oktatási rendszer szűkítésére való törekvés új jelenség Ukrajnában. Az ukrán oktatási tárca már 1997-ben is kidolgozott egy koncepciót a kisebbségi oktatás átalakítására. A több (legalább négy) változatot megért koncepció szintén az átírási (tranzitív) modellt, illetve az úgynevezett polikulturális oktatást kínálta a kisebbségeknek (lásd CSERNICKSKÓ, 1998: 182–185; BEREGSZÁSZI–CSERNICKSKÓ–OROSZ, 2001: 97–100.), ám az erőteljes tiltakozási hullám után visszalépett annak bevezetésétől. (lásd OROSZ, 2005: 47–49.)

Szintén a kisebbségi oktatással szembeni törekvésekre utalnak a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájának Ukrajna által 1999-ben, illetve 2003-ban ratifikált változata közötti különbségek (lásd a III. táblázatot).¹³ Míg az Alkotmánybíróság által hatályon kívül helyezett 1999-es törvényben az oktatás valamennyi szintjén a lehető legkedvezőbb bekezdések alkalmazását vállalta az ország (biztosítva, hogy a kisebbség nyelve tannyelv lehessen), 2003-ban már csak azt a lehetőséget biztosítja, hogy tantárgyként tanulható legyen a kisebbségi közösség nyelve.

III. táblázat. A Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai Kartája oktatási cikkelyéből Ukrajna által alkalmazni kívánt pontok és bekezdések az 1999. és 2003. évi ratifikációs törvényben

	N 1350-XIV. sz. törvény (1999) (ha a kisebbség aránya eléri a 20%-ot)	N 802-IV. számú (2003) törvény
1. Pont		
a) óvodai nevelés	a (i), a (ii), a (iii)	a (iii)
b) általános iskolai oktatás	b (i), b (ii), b (iii)	b (iv)
c) középiskolai oktatás	c (i), c (ii), c (iii)	c (iv)
d) szakmunkásképzés	d (i), d (ii), d (iii)	–
e) felsőoktatás	e (i), e (ii)	e (iii)
f) felnőttoktatás	f (i), f (ii)	f (iii)
g)	g	g
h)	h	h
i)	i	i
2. pont	2. pont	2. pont

5. Az ukrán nyelv fejlesztésének 2004–2010. évekre kidolgozott és a kormány által jóváhagyott állami program a következőképpen fogalmaz: „Az államalkotási folyamatban az ukrán nyelvnek vezető szerepe van”. A dokumentum a nyelvet a nemzeti identitás lényeges mutatójának tekinti.¹⁴ Ukrajna Alkotmánybíróságának 2008. április 22-én elfogadott állásfoglalása így fogalmaz: „Az ukrán nyelv államnyelvi státusa az állam alkotmányos rendjének az állam területével, fővárosával, állami szimbólumaival azonos szintű összetevője”. Az ukrán nyelv oktatásának javítása céljából a 2008–2011. közötti évekre kidolgozott minisztériumi program az alábbi szerepet tulajdonítja az ukrán nyelvnek mint államnyelvnek: „A nyelv államisága univerzális formája az emberek egy egészben, egy népben való egyesítésének. Fontos tényezője a nemzet önmeghatározásának, a nemzet genetikai kódja, az ország fejlődésének biztos alapja és a nemzeti kultúra kialakításának magja”.¹⁵

Hogy az oktatásnak, illetve az oktatás nyelvének miért van fontos szerepe az ukrán nemzettudat formálásában, az egységesnek megálmodott Ukrajna kialakításában, jól mutatja néhány statisztikai adat.

A Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája Ukrajna által 2003-ban ratifikált törvénye értelmében az ország 13 nemzeti kisebbségének nyelve esik a Karta védelme alá. (lásd BEREKSZÁSZI–CSERNICKSKÓ, 2004b; 2007) A IV. táblázatban a többségi (ukránok) mellett ezen 13 közösség és nyelv vonatkozásában mutatjuk be, milyen összefüggés látszik a nyelvi identitás, a nyelvmegtartás, illetve az oktatás nyelve között.

IV. táblázat. Nemzetiségi, anyanyelvi és tannyelvi adatok Ukrajna nagyobb nemzeti közösségei vonatkozásában

	Számuk	Arányuk az ország lakosságán belül	Anyanyelvük és nemzetiségük megegyezik	Anyanyelvén tanul	
				fő	az összes iskolás %-ában
Ukrán	37541693	77,82	85,16	4379675	75,05
Orosz	8334141	17,28	95,92	1394331	23,89
Belarusz	275763	0,57	19,79	–	–
Moldáv	258619	0,54	70,04	6508	0,11
Krími tatár	248193	0,51	92,01	5945	0,10
Bolgár	204574	0,42	64,15	120	0,00
Magyar	156566	0,32	95,44	20229	0,35
Román	150989	0,31	91,74	27471	0,47
Lengyel	144130	0,30	12,95	1404	0,02
Zsidó	103591	0,21	3,10	–	–
Görög	91548	0,19	6,37	–	–
Német	33302	0,07	12,18	–	–
Gagauz	31923	0,07	71,49	–	–
Szlovák	6397	0,01	41,16	97	0,00

A táblázatból látszik, hogy azon közösségek esetében előrehaladott a nyelvcseré, amelyek nem rendelkeznek anyanyelvi iskolákkal. Hiába alkotják például az oroszok után a legnagyobb ukrainai kisebbséget a belaruszok, nincsenek belarusz nyelven oktató iskoláik, és mindössze 19,79%-uk vallja anyanyelvének nemzetisége nyelvét. Ezzel szemben például a románok és a magyarok ragaszkodnak nyelvükhöz és iskoláikhoz egyaránt. Azt persze nem könnyű eldönteni, hogy körükben azért olyan magas a saját nyelvüket megőrzők aránya, mert saját nyelvükön tanulhatnak, vagy esetleg azért ragaszkodnak iskoláikhoz, mert erősek a nyelvmegtartásra irányuló törekvéseik, ám az valószínűsíthető, hogy a két mutató kapcsolatban van és erősíti egymást.

Az V. táblázat azt mutatja be (Ukrainának a Karta alkalmazásáról 2007. április 20-án készített első jelentése alapján¹⁶), hogy a Karta hatálya alá eső 13 ukrainai kisebbségi nyelv hogyan jelenik meg az oktatás különböző szintjein. Ez az adatsor is arra világít rá, hogy azoknak a közösségeknek a nyelve van jelen tannyelvként (is) az oktatás különböző szintjein, melyek körében a nyelvmegtartás a jellemző, illetve ellenkezőleg: a teljes nyelvcseré irányába haladó közösségek nyelve alig van (tannyelvként egyáltalán nincs) jelen az oktatásban (esetleg csak a nemzeti kultúrát, hagyományokat oktatják számukra, vagy fakultatíve, illetve tantárgyként tanulhatják közösségük nyelvét).

V. táblázat. Ukrajna 13 nemzeti kisebbségének nyelve az oktatás különböző szintjein

Kisebbségi nyelv	Óvodai nevelés nyelve	Nemzeti kultúra, hagyományok	Fakultatív tárgy	Tantárgyként oktatják	Tannyelv (1–4. oszt.)	Tannyelv (5–11. oszt.)	Szakoktatásban tannyelv	Oktatják a felsőoktatásban
Belarusz			+					
Bolgár		+	+	+	+	+		+
Gagauz		+	+	+				
Görög		+	+	+				+
Jiddis		+	+	+				+
Krími tatár		+	+	+	+	+		+
Lengyel	+	+	+	+	+	+		+
Magyar	+	+	+	+	+	+	+	+
Moldáv	+	+	+	+	+	+		+
Német	*		*	*	*	*	*	*
Orosz	+	+	+	+	+	+	+	+
Román		+	+	+	+	+		+
Szlovák		+	+	+	+	+		+

* Idegen nyelvként oktatják.

A fenti adatok ismeretében nem meglepő tehát, hogy az ukrán állam úgy véli: a nemzetiségi nyelven folyó oktatás visszafejlesztésével, az ukrán nyelven tanulók számának folyamatos emelésével el lehet érni az ország állampolgárainak ukrán nyelvűvé formálását. Ezen törekvés elsősorban az abszolút az orosz dominanciáját mutató keleti és déli országrész ukránosítását célozza meg. S ha figyelembe vesszük, hogy az ország nyelvi és nemzetiségi alapon való kettészakadása egyben politikai törésvonalat is jelent (lásd pl. CSERNICKÓ, 2006 és az 1. térképet), akkor érthetővé válik az oktatás- és nyelvpolitikai igyekezet. Azokban a keleti és déli régiókban ugyanis, ahol az orosz anyanyelvűek alkotnak többséget, a parlamenti és elnökválasztásokon rendre az Oroszor-

szággal való kapcsolatok erősítését támogató, a NATO-csatlakozást elvető erők gyűjtik be a voksok túlnyomó többségét, míg a dominánsan ukrán nyelvű északi és nyugati megyékben a magukat demokratikusnak valló, az európai és auroatlanti integrációt hirdető politikusok tarolnak.

Az oktatáspolitikai asszimilációs célokra fordítását az ukrán nemzet saját tapasztalatai erősítik. A Szovjetunió fennállása idején az akkori Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság déli és keleti régióiban alig működött ukrán tannyelvű iskola, ukrán gyerekek tömegei tanultak orosz iskolában. Részben ez is magyarázza, miért tekinti a krími ukrán nemzetiségűeknek csak 40 %-a, a donyeck megyeieknek 41 %-a, a luhanszk megyeieknek 50 %-a anyanyelvének az ukránt.¹⁷

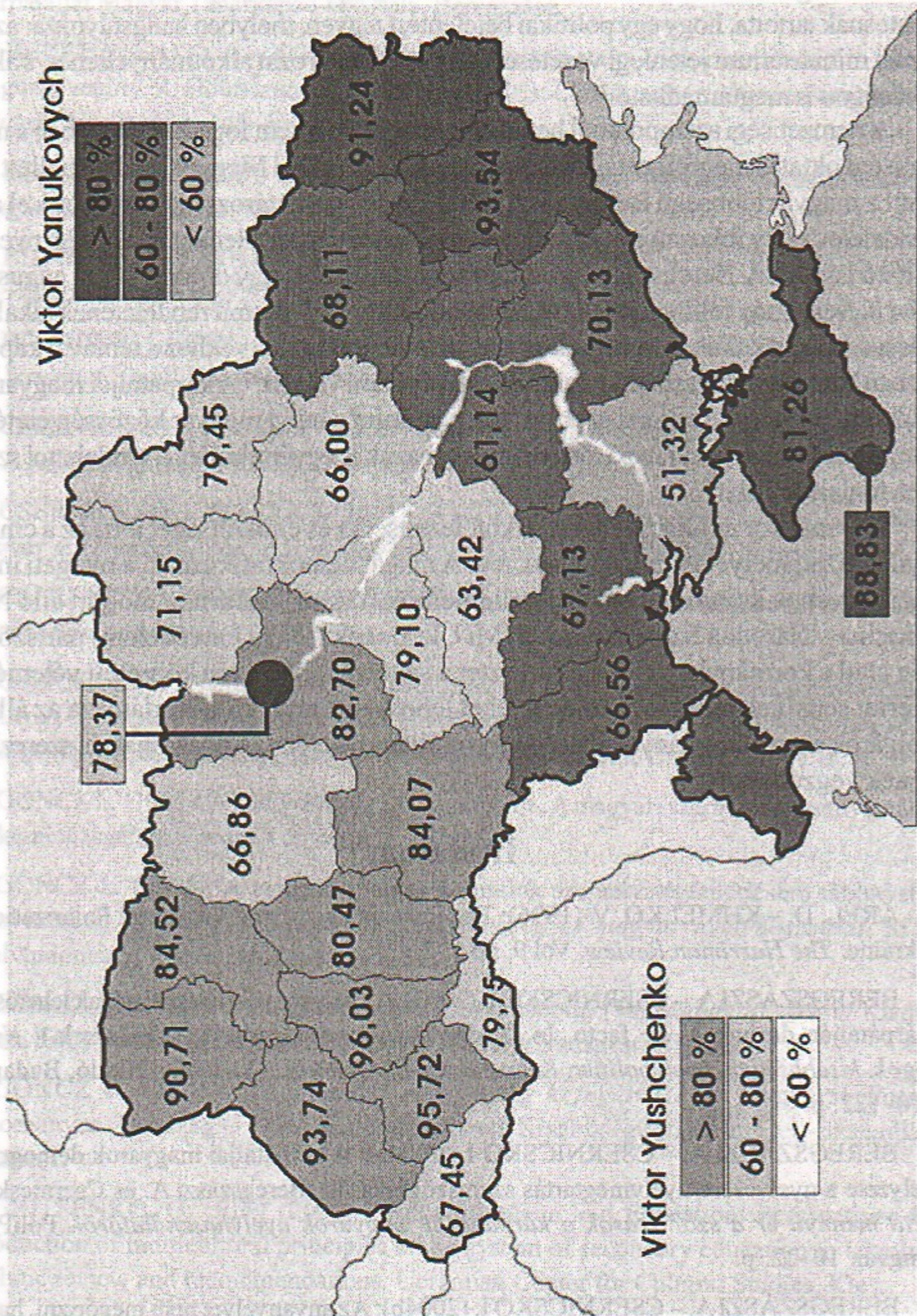
6. A közelmúlt ukrainai oktatás-, nyelv- és nemzetiségpolitikai eseményeit tekintve egyértelműen úgy tűnik, hogy az 1991-ben kisebbségből többségi pozícióba került ukrán elit Ukrajna számára a Szovjetuniótól örökölt lenini nemzetiségi politika elveit és módszereit tekinti követendőnek. Ennek a politikának a lényege, hogy a felszínen széles jogokat biztosítanak a kisebbségeknek. Ám közben azt sugallják számukra, hogy csak akkor lehetnek sikeresek, csak akkor érvényesülhetnek, ha az ukrán tannyelvű iskolákat választják, és hosszú távon feladják nyelvüket, ukrán nyelvűvé válnak. Vagyis az állam a kisebbségi integráció útjaként az asszimilációt jelöli meg. Ebben a rendszerben a kisebbségek szerepe az, hogy folklórfesztiválokra felvehetik népviseletüket, elénekelhetik saját dalaikat, eltáncolhatják hagyományos táncaikat, esetleg látogathatják saját templomaikat, elkészíthetik nemzeti ételeiket, de amint belépnek egy állami hivatalba vagy a munkahelyükre, esetleg az iskolába, lehetőleg önként és dalolva váltanak át az ukrán nyelv használatára.

Ukrajna tehát a mai nemzetiségi és nyelvi sokszínűség helyett inkább a nemzetiségi szempontból színes, ámde nyelviileg homogén (mégpedig ukrán egynyelvű) állammodelljét tekinti mintának. A szovjet internacionalizmus köntösébe bújtatott oroszosítás után tehát a demokratikus multikulturalizmusnak álcázott ukránosítás következik.

7. Ha a többségi társadalom és a kisebbségi közösségek távlati céljai között ellentét feszül, akkor nyilvánvalóan konfliktusok keletkeznek. Amint a fentiekben láthattuk, Ukrajna az oktatáspolitikát sajátos nyelv- és nemzetpolitikai céljai szolgálatába kívánja állítani. Ám az országban élő egyes kisebbségek úgy érzik, hogy ha azokkal iskolákkal szemben indul támadás, amelyek az ő nyelvükön oktatnak, akkor közvetve a nyelvük elleni attakról van szó. Még akkor is, ha az állam úgy kommunikálja a kéttannyelvű oktatás bevezetését a kisebbségi tannyelvű iskolákban, hogy mindez a kisebbségek sikeresebb integrációja, versenyképességének javítása érdekében történik. Az oktatási tárca például 2008. szeptember 11-én sajtóközleményben tartotta szükségesnek hangsúlyozni a következőket: „A Minisztérium abból indul ki, hogy az anyanyelv és az államnyelv elsajátítása lényeges előfeltétele a fiatalok további életében elért sikereinek, az ukrán társadalomba való teljes értékű integrációjuknak.”¹⁸

A miniszteri rendelet végrehajtása körül kibontakozó feszültséget jól jelzi a Krími Autonóm Köztársaság Oktatási Minisztériumának azon döntése, mely felmenti a fél-sziget iskoláit a kijevi oktatási tárca határozatának végrehajtása alól.¹⁹ A konfliktus politikai vonatkozásaira utal, hogy az orosz orientációjának tekintett, a jelenlegi ukrán törvényhozásban a legnagyobb ellenzéki erőnek számító, főként kelet-ukrainai szava-

1. térkép. V. Juscsenko és V. Janukovics támogatottsága a 2004. évi elnökválasztás idején

zóbázissal rendelkező Régiók Pártja képviselői Julija Timosenko miniszterelnökhöz fordultak annak érdekében, hogy bírja rá oktatási miniszterét ominózus rendeletének visszavonására.²⁰ A jelenlegi oktatási tárcavezető elődje, a soron kívüli parlamenti választásokon a Legfelsőbb Tanácsból kiszorult szocialista párti Sztanyiszlav Nyikolajenko is fontosnak tartotta, hogy egy politikai bejelentést tegyen, melyben hangsúlyozza: az oktatási minisztérium jelenlegi vezetése által hozott határozat alkotmányellenes, s akár a bíróságon is megtámadható.²¹

A nemzetiségi szempontból heterogén Kárpátalján sem fogadták csendben a nemzetiségi oktatás megreformálásának tervét. A Kárpátaljai Megyei Tanács mellett például a magyar többségű Beregszászi járási Tanácsa is határozatban utasította el azt a rendeletet, mely fokozatosan kéttannyelvűvé változtatná a jelenleg kisebbségi nyelven oktató iskolákat. Beregszász város képviselőtestülete is úgy döntött 2008. augusztus 27-i ülésén, hogy felfüggeszti az oktatási miniszter 461. számú rendeletének alkalmazását a város iskoláiban, amíg a központi államhatalmi szervekhez a témával kapcsolatban benyújtott javaslataikra nem érkezik érdemi válasz.²² A kárpátaljai magyar társadalmi, politikai, szakmai szervezetek, valamint a helyi magyar közösség életében meghatározó szerepet játszó történelmi egyházak is egyértelműen a rendelettel szemben foglaltak állást.²³

Ugyanakkor az államhatalom elkötelezettségét és eltökéltségét jelzi az a cinikus nyilatkozat, melyet Ivan Vakarczuk tett. A magát demokratikusnak, a nyugati integráció hívének kommunikáló és az államelnök, Viktor Juscsenko mögött álló Nasa Ukraina – Narodna Szamooborona (Mi Ukrajnánk – Népi Önvédelem) pártszövetség által a kormányba delegált miniszter a sajtóosztálya révén közzétett véleménye szerint senkinek nincs joga és nem lehet lehetősége arra, hogy korlátozza az állampolgárok azon alkotmányos jogát, hogy az államnyelven tanulhassanak és szerezhessenek végzettséget.²⁴

Irodalom

AREL, D. – KHMELKO, V. (1996): The Russian Factor and Territorial Polarization in Ukraine. *The Harriman Review*. Vol 9, no 1–2.

BEREGSZÁSZIA. – CSERNICSKÓ I. (2003): A magyar nyelv használatának lehetőségei Kárpátalján de jure és de facto. In. Nádor Orsolya és Szarka László (szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 110–122. p.

BEREGSZÁSZI A. – CSERNICSKÓ I. (2004a): A kárpátaljai magyarok demográfiai helyzete a nyelvcsere/nyelvmegtartás szemszögéből. In. Beregszászi A. és Cserniczkó I.: *...itt mennyit ér a szó? Írások a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatáról*. PoliPrint, Ungvár. 10–22. p.

BEREGSZÁSZIA. – CSERNICSKÓ I. (2004b): Az anyanyelvet nem megőrizni, hanem használni kell! A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája és a kárpátaljai magyarság. In. Beregszászi A. és Cserniczkó I.: *...itt mennyit ér a szó? Írások a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatáról*. PoliPrint, Ungvár. 24–34. p.

- BEREGSZÁSZI A. – CSERNICSKÓ I. (2007): A Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája – ukrainai módra. *Kisebbségkutatás* 2007/2: 251–261. p.
- BEREGSZÁSZI A. – CSERNICSKÓ I. – OROSZ I. (2001): *Nyelv, oktatás, politika*. Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász.
- BEREZOVENKO, A. (2002): Between nation and state: Ukrainian identity in today's language reality. R. Göbner and A. Kratochvil (eds.): *Ukrainische Kultur im europäischen Kontext*. Greifswald. 143–144 p.
- BILANIUK, L. (2003): Gender, language attitudes, and language status in Ukraine. *Language in Society* 32: 47–78. p.
- BILANIUK, L. (2004): A typology of surzhyk: Mixed Ukrainian-Russian language. *International Journal of Bilingualism* Vol 8, Number 4: 409–425. p.
- BILANIUK, L. (2005): *Contested Tongues: Language Politics and Cultural Correction in Ukraine*. Cornell University Press, Ithaca and London.
- CSERNICSKÓ I. (1998): *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest.
- CSERNICSKÓ I. (SZERK.) (2003): *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász.
- CSERNICSKÓ I. (2006): Az ukrán–orosz nyelvi háború és a kárpátaljai magyarság. *Kisebbségkutatás* 2006/4: 764–769. o.
- CSERNICSKÓ I. – MELNYK, S. (2007): Az ukrainai kisebbségek és a nyelvi oktatás. In: Orosz I. (szerk.): *Magyarok a Tisza-forrás környékén. A felső-Tisza-vidéki magyarok anyanyelvi-oktatási helyzete egy kutatás tükrében*. PoliPrint, Ungvár. 120–148. p.
- GÖNCZ L. (1985): A kétnyelvűség pszichológiája. A magyar–szerbhorvát kétnyelvűség lélektani vizsgálata. Forum Könyvkiadó, Újvidék.
- GÖNCZ L. (1995): A tannyelv hatása a tanulók személyiségfejlődésére többnyelvű környezetben. Kassai Ilona (szerk.): *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest. 65–81. p.
- GÖNCZ L. (1999): *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*. Osiris Kiadó–Forum Könyvkiadó–MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest–Újvidék.
- GÖNCZ L. (2004): *A vajdasági magyarság kétnyelvűsége*. Magyarságkutató Tudományos Társaság – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Szabadka–Budapest.
- GRITSENKO, O. (ED.) (2001): *Multiculturalism and Education: Perspectives for introduction of multicultural principles into the system of secondary education in Ukraine*. Analytic review and recommendations. Ukrainian Center for Cultural Studies, Kiev.
- KHMELKO, V. (2004): Lingvo-etnichna struktura Ukrainy: regionalni osoblyvosti i tendencii zmin za roky nezalezhnosti. *Naukovi zapysky NaUKMA* 32. *Socioligichni nauky*, 3–15. <http://www.kiis.com.ua>
- KONTRA M. (1997): Kell-e félnünk a „kétnyelvű oktatástól”? *Korunk* 1997/1: 75–79. p.

- KOTYGORENKO, V. (2007): Movnyj aspekt derzhavnoi etnopolityky v Ukraini. *Strategichni priorytety* 2007/3(3): 137–146. p.
- LENETS, K. (2000): Surzhyk. Rusanivskyi V. (et al eds.): *Ukrainska mova. Enciklopedia*. Vydavnytvo im. M. P. Bazhana, Kyiv. 616. p.
- LESZNYÁK M. (1996): Kétnyelvűség és kéttannyelvű oktatás. *Magyar Pedagógia* 1996/3: 217–230. o.
- LOZINSKYI, R. (2006): Tendencii movnoi sytuacii s Ukraini. *Visnyk L'vivskoho universytetu. Seria geografichna* 33: 217–227. p.
- MASENKO, L. (2004): *Mova i suspilstvo. Postkolonialnyj vymyr*. Vydavnychyj dim „KMAkademija”, Kyiv.
- MOLNÁR J. (2004): Kárpátalja lakosságának nyelvi összetétele a 2001-es ukrainai népszámlálás adatai alapján. In: Beregszászi A. és Csernicskó I. (szerk.): *Tanulmányok a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*. PoliPrint, Ungvár. 119–130. p.
- OROSZ I. (2005): A magyar nyelvű oktatás helyzete Kárpátalján az ukrán államiság kialakulásának első évtizedében (1989–1999). PoliPrint, Ungvár.
- PANINA, N. (2005): *Ukrainske suspilstvo 1994–2005: sociologichnyj monitoring*. Institut siciologii NAN Ukrainy – Fond „Demokratychni iniciatyvy”, Kyiv.
- RADCHUK, V. (2002A): Mova v Ukraini: stan, funkcii, perspektyvy. *Dyvoslovo* 2(540): 2–5. p.
- RADCHUK, V. (2002B): Mova v Ukraini: stan, funkcii, perspektyvy. *Movoznavstvo* 2–3: 39–45. p.
- RANNUT, M. (2004): *Posobyje po jazykovej politike*. Tallin Pedagogical University, Tallin.
- SKUTNABB-KANGAS, T. (1990): *Language, Literacy and Minorities*. A Minority Rights Group Report. The Minority Rights Group, London.
- SKUTNABB-KANGAS, T. (1997): *Nyelv, oktatás és a kisebbségek*. Teleki László Alapítvány, Budapest.

Jegyzetek

- ¹ A szó rozs és búza vagy árpa és zab keverékét jelenti (LENETS, 2000: 616).
- ² A tanácskozás által elfogadott nyilatkozatot lásd Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma honlapján (http://www.mon.gov.ua/newstmp/2008/20_03/doc.doc).
- ³ Az *Az ukrán nyelv oktatásának a nemzetiségi nyelven oktató iskolákban történő javítását célzó állami ágazati program a 2008–2011. évekre* c. dokumentum ukrán nyelven megtalálható Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma honlapján: <http://www.mon.gov.ua>
- ⁴ Lásd Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma honlapján: <http://www.mon.gov.ua>
- ⁵ Az oktatási miniszter egyenesen így fogalmazott 2008. március 4-én megtartott beszédében: „Kiderült, hogy az ukrán nyelv oktatása helyett nem ritkán ezt csak imitálják, a bizonyítványokba pedig a legmagasabb osztályzatok kerülnek.” http://www.mon.gov.ua/newstmp/2008/05_03/doc.doc
- ⁶ A független tesztközpont vezetője, I. Likarcsuk 01/10-661 számú, 2008. július 17-i keltezésű, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség elnökének címzett (ukrán nyelvű) levelében azt

írja, hogy az állami követelmények ukrán nyelvből és irodalomból azonosak a magyar és ukrán tannyelvű iskolák tanulóival szemben.

⁷ Lásd: <http://www.testportal.gov.ua>

⁸ Lásd a *Kárpátalja* c. hetilapban (2008. június 6., 5.).

⁹ Ez áll az Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériumának honlapján található közleményben: „Az átmeneti időszakban (2008–2009. év) a tesztek tartalma (az ukrán nyelv és irodalom teszt kivételével) le lesz fordítva az egyes nemzeti kisebbségek nyelvére” (http://www.mon.gov.ua/main.php?query=newstmp/2008/20_03/). A szerző kiemelése. Az oktatási tárca által a Beregszászi Járási Tanácsnak címzett, 2008. augusztus 8-án 2/2-14-2717 iktatási számmal kelt levelében szintén az áll, hogy a kormány döntése értelmében az érettségi és egyben felvételi vizsgák kérdéseit már csak a 2008/2009. tanévben fordítják le a kisebbségek nyelvére.

¹⁰ A beszéd ukrán nyelven megtalálható: http://www.mon.gov.ua/main.php?query=newstmp/2008/21_03

¹¹ Lásd az oktatási minisztérium 1/9-189. számú (2008. március 27-én kelt) és 1/9-201. számú (2008. április 2-i keltezésű) levelét a minisztérium honlapján (<http://www.mon.gov.ua>).

¹² A független tesztközpont vezetőjének, I. Likarcsuknak már említett 01/10-661 számú, 2008. július 17-i keltezésű levelében az olvasható, hogy a felvétel a független külső értékelés eredményei alapján történik felsőoktatási intézményekbe, ahol az oktatási-nevelési folyamat államnyelven folyik. Vagyis az emelt szintű érettségi s egyben felvételi vizsgát szervező és lebonyolító intézmény vezetője szerint már a 2008/2009. tanévben is ukrán nyelvű lesz a felsőoktatás Ukrajnában (vagy annak kell lennie).

¹³ A Karta Ukrajna által ratifikált két változatról lásd Beregszászi - Cserniczkó, 2004b, 2007.

¹⁴ Az ukrán nyelv fejlesztésének és funkcionálásának állami programja a 2004–2010. évekre. Jóváhagyta Ukrajna Kormánya 2003. október 2-án kiadott 1546. számú rendelete (http://www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/zakon/p_1546.htm).

¹⁵ *Az ukrán nyelv oktatásának a nemzetiségi nyelven oktató iskolákban történő javítását célzó állami ágazati program a 2008–2011. évekre.*

¹⁶ A jelentés anyagát lásd az alábbi honlapon: http://www.minjust.gov.ua/files/dopovid_20_04_2007.zip

¹⁷ Lásd a népszámlálás adatait a <http://www.ukrcenzus.gov.ua> honlapon.

¹⁸ A saját fordításomban idézett sajtóközleményt teljes egészében ukrán nyelven lásd a minisztérium honlapján: http://www.mon.gov.ua/main.php?query=newstmp/2008/11_09.

¹⁹ Lásd a hírügynökségi beszámolókat, pl.: <http://ua.proua.com/news/2008/08/26/141357.html>

²⁰ Lásd az erről szóló híradásokat, például: <http://korrespondent.net/ukraine/politics/579826>

²¹ Erről lásd: <http://korrespondent.net/ukraine/politics/543491>

²² Lásd a Beregszász c. városi hetilap 2008. augusztus 29-i számának 2. oldalán.

²³ A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség és az Ukrajna Magyar Demokrata Szövetség tiltakozását lásd a *Kárpátalja* (2008. június 6., 1., 3., június 27., 2–3., 5.), *Kárpáti Igaz Szó* (2008. június 7., 3.), *igazi Kárpáti Igaz Szó* (2008. június 7., 1., 5.), *Ukrajnai Magyar Krónika* (2008. június 18., 1–2.) és *KárpátInfo* (2008. június 18., 4.) c. lapokban.

²⁴ Lásd a minisztérium sajtóközleményében: http://www.mon.gov.ua/main.php?query=newstmp/2008/11_09.